

مخازن همیشه تاریک؛ سهم نسخ خطی تاریخی

دوره پیدایش نسخه های خطی به دوران قاجار باز می گردد و نیاز به نگهداری ویژه ای دارند. هر چند این نسخه ها یکی از باارزش ترین میراث ماندگار از گذشتگان است اما در مخازن همیشه تاریک نگهداری و فقط در موقعیت ضروری افراد وارد این مخازن می شوند.

مرمت و نگهداری نسخ خطی یکی از دغدغه های اصلی متولیان کتابخانه ها و مجموعه داران است. در این زمینه به سراغ **سمانه حسینیان**، کارشناس بخش مرمت موسسه کتابخانه و موزه ملی ملک رفتیم؛ کسی که یکسال و نیم است با این موسسه همکاری می کند و پیش از این به مدت دو سال با بخش مرمت کتابخانه مجلس همکاری داشت.

***

به عنوان نخستین پرسش، ضرورت بخش مرمت نسخ خطی در کتابخانه ها چیست؟ آیا وجود کارگاه و آزمایشگاه برای نگهداری نسخ خطی در همه کتابخانه ها الزامی است؟

وجود فضای اختصاصی برای بخش آزمایشگاهی و کارگاهی در کتابخانه ها برای نگهداری از نسخ خطی الزامی نیست و می تواند این دو مکان با اختصاص هزینه محلی مجزا در کتابخانه ها داشته باشند. در آزمایشگاه کلیه فعالیت های آزمایشگاهی از جمله تعیین الیاف، مواد به کار رفته در آنها مرکبها، رنگها و رنگدانه ها، آسیب های بیولوژیکی شناسایی می شوند.

کارگاه و آزمایشگاه نسخ خطی در کتابخانه ها چه کاربردهای دیگری دارد؟ و چه وظایفی بر عهده آنهاست؟

شناسایی مواد به کار رفته در نسخه های خطی، از کاغذ گرفته تا رنگدانه ها و حتی جلدها و تشخیص این که نوع آنها چیست همه در آزمایشگاه شناسایی می شود. کارگاه مرمت فضای مرمتی مجزاست که تمام کارهای استحکام بخشی و آماده سازی یک اثر برای نمایش یا قرار گرفتن در مخزن در این کارگاه مرمت انجام می شود.

موسسه کتابخانه و موزه ملی ملک در حوزه آزمایشگاه و مرمت نسخ خطی از حضور چند کارشناس استفاده می کند؟ در موسسه کتابخانه و موزه ملی ملک با وجود آزمایشگاه و کارگاه مرمت جدا، یک کارشناس آزمایشگاه، مرمت، صحافی و چهار نیروی پروژه مرمتگر متخصص کاغذ و متریال های دیگر مانند پارچه، چوب و فلز وجود دارد.

پیش نیاز اساسی برای وجود آزمایشگاه در یک کتابخانه چیست و کتابخانه ها با چه هزینه ای می توانند کارگاه و آزمایشگاه دایر کنند و به چه وسایلی نیاز دارند؟

این مکان‌ها نیروی متخصص و مکان مجزا و کافی می‌خواهند و بهتر است اگر امکاناتش را ندارند این کارها به بیرون از کتابخانه منتقل شود و در حد کارهای معمول و آزمایشگاه با یک میکروسکوپ و شناسایی الیاف و آهار امکان مهیا کردن آنها در محیط کتابخانه‌ای فراهم است. یک کارگاه کوچک با سه میلیون تومان هزینه با وجود میز نور و امکانات اولیه فراهم می‌شود اما کارگاه‌های تخصصی بزرگ امکانات زیادی می‌خواهند.

دلیل ضرورت کارگاه‌های مرمت برای کتابخانه‌ها چیست؟

کارگاه بیشتر مورد نیاز کتابخانه هاست زیرا آزمایشگاه تخصصی‌تر است و در حوزه کارهای علمی تعریف می‌شود اما کارگاه بیشتر کارایی دارد زیرا ممکن است کتابی عطفش آسیب ببیند، جدا و یا اسیدی شود که به راحتی می‌توان آن را در این کارگاه‌ها ترمیم کرد.

طول زمان مرمت یک نسخه خطی و زمان استانداری که برای مرمت آن در نظر می‌گیرید، چه قدر است؟

یک نسخه خطی ابتدا باید آسیب شناسی گردد و با نمونه برداری از آن مشخص شود آسیب بیولوژیکی مانند قارچ‌های فعال دارد یا خیر؟ در آزمایشگاه بعد از نمونه برداری، آهار و نوع الیاف آن مشخص می‌شود و اگر آسیب دیدگی فعال داشته باشد، وارد پروسه مرمت می‌شود و بر اساس آسیبی که دیده است برایش زمان مشخص می‌شود. حداقل زمانی که برای مرمت یک نسخه خطی مشخص می‌شود اگر سالم باشد یک هفته و حداکثر یکسال است زیرا ممکن است یک نسخه آسیب‌های زیادی داشته باشد و مرمت هر برگه یک کتاب یک روز زمان ببرد.

شناسنامه حفاظتی و بیولوژیکی نسخ خطی دارای بسته به چه عواملی است؟

تمام آثار کتابخانه ملک شناسنامه بیولوژیک دارند و بر اساس این شناسنامه مشخص می‌شود این نسخه چه آسیب‌هایی دیده و بر اساس آن نسخه‌های آسیب دیده را جدا می‌کنیم و با اولویت وارد کارگاه می‌شوند. شناسنامه حفاظتی مشخص می‌کند یک نسخه خطی چه آسیب‌هایی دیده است و حالت فیزیکی نسخه خطی را ارزیابی می‌کند. این آسیب‌ها می‌تواند فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی باشد.

شناسنامه‌های مرمتی حاوی چه ویژگی‌هایی از نسخه‌های خطی هستند؟

شناسنامه مرمتی بعد از شناسنامه حفاظتی آماده می‌شود و یک بسته اطلاعاتی کامل درباره نسخه و اطلاعات کارگاهی و آزمایشگاهی، مرمتی و صحافی است که روی نسخه صورت گرفته است.

چه آسیب‌هایی نسخ خطی را تهدید می‌کنند و راه‌های پیشگیری از این تهدیدها چیست؟

نسخه خطی حداقل یک قرن یا صد سال از پدید آمدن آن گذشته است. از ۷۰ تا ۸۰ سال پیش بیشتر نسخه‌ها چاپی شدند و نسخه خطی نداشتیم که زمان پیدایش آن از دوره قاجار به بعد بوده است. بنابراین این نسخه‌ها یکسری آسیب دیدند که باید جلو این آسیب دیدگی را بگیریم.

شرایط نگهداری نسخ خطی که در کتابخانه‌ها و مجموعه‌های شخصی نگهداری می‌شوند، چیست؟

در موزه ها و کتابخانه های مجهز تمام اصول و استانداردهای لازم برای نگهداری نسخه های خطی در مخازن یا نمایش آن ها رعایت می شود اما نسخه های خطی که در مجموعه های شخصی نگهداری می شوند و دسترسی به مخازن استاندارد را ندارند باید از منابع چاپی جدا نگهداری شوند.

استانداردهای نگهداری نسخ خطی کدامند؟

بهترین حالت برای نگهداری نسخ خطی این است که این نسخه ها در مخازن همیشه تاریک نگهداری شوند و فقط به ضرورت افراد وارد این مخزن شوند.

نور چه آسیبی هایی به نسخه های خطی وارد می کند و بهترین وضعیت دما و رطوبت برای نگهداری نسخ خطی چیست؟

نور عاملی است که باعث فعال شدن بسیاری از آسیب های نسخه های خطی می شود و در نتیجه رنگش تیره و نسخه اسیدی می شود. بهترین رطوبت برای نسخ خطی ۲۵ تا ۳۵ درصد است زیرا بالاتر بودن این رطوبت، باعث فعال شدن قارچ و کپک و رطوبت کمتر از این درصد باعث شکنندگی می شود. در حقیقت بهترین حالت دمایی برای نگهداری نسخه های خطی دمای بین ۲۲ تا ۲۵ درجه سانتیگراد است.

چند درصد نسخه های خطی کتابخانه ملک دچار آسیب شدید هستند و چند درصد آسیب کوتاه مدت دیدند؟

نسخه های نفیس موجود در این کتابخانه در شرایط حفاظتی مناسبی بودند به همین دلیل آسیب زیادی ندیدند. اکنون بیش از شش هزار و ۲۰۰ نسخه خطی در کتابخانه ملک وجود دارد که همه آن ها شناسنامه دارند و تعیین اولویت شدند و آسیب های فیزیکی این نسخه ها مشخص هستند.

کارگاه و آزمایشگاه به صورت میانگین چند نسخه خطی را مرمت و مورد ارزیابی قرار می دهد؟

گاهی در یک ماه به دلیل آسیب دیدگی شدید یک نسخه خطی فقط بر روی سه نسخه کار می کنیم و گاهی در یک ماه بیش از ۲۰ نسخه خطی در کارگاه مرمت می شوند. به صورت میانگین هر ماه بین دو تا سه نسخه خطی کار مرمت انجام می شود.

منبع: خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا)